

Закон України від 24.02.2023 р. № 2956-IX (зі змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2956-20#Text> (дата звернення: 09.08.2024).

2. Правила дорожнього руху : затв. постановою Кабміну України від 10.10.2001 р. № 1306 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.08.2024).

3. Про дорожній рух : Закон України від 30.06.2003 р. № 3353-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3353-12> (дата звернення: 09.08.2024).

ДО ПИТАННЯ ПЕРСПЕКТИВ ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОРТРЕТІВ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Хорошун Дар'я,
аспірантка

Харківського національного університету внутрішніх справ

Увага до професії психолога невинно зростає, про що свідчать результати конкурсу до закладів вищої освіти зокрема, і запит населення на їх послуги в цілому. Неабияке значення психологи відіграють і в сфері кримінального судочинства, адже тут їм відводиться роль спеціалістів, котрі на підставі власних спеціальних знань вирішують окремі тактичні завдання розслідування, що в комплексі спрямовані на забезпечення повного та всебічного попереднього розслідування.

Злочини проти життя та здоров'я особи є складними в розслідуванні, адже їм притаманна низка ознак, що потребують ретельної оцінки чи зумовлюють потребу проведення комплексу процесуальних заходів. Так, зокрема, умисні вбивства можуть бути вчинені в стані сильного душевного хвилювання, а отже, важливо з'ясувати чи дійсно особа перебувала в цьому особливому стані, чим зумовлено його появу тощо. Поширеним є скоєння умисних вбивств з особливою жорстокістю, що нерідко супроводжується розчленування трупів, понівеченням обличчя з метою унеможливлення швидкої ідентифікації особи потерпілого, вжиттям низки інших заходів, спрямованих на приховання тіла і в цілому події злочину. Ураховуючи викладене, особливо важливо зауважити про доцільність використання всіх передбачених кримінальним процесуальним законодавством можливостей і методів

на шляху вирішення тактичних завдань і завдань кримінального провадження.

Нашу увагу привертає можливість залучення спеціаліста-психолога до складання психологічних портретів. Як зазначають у юридичній літературі, до їх створення можуть бути залучені: психологи, психіатри, патопсихологи, криміналісти, сексологи й інші фахівці. Мета використання психологічних портретів полягає у встановленні особи злочинця (за характеристиками мотиваційної сфери, зокрема у прагненні вчинити злочини, наявністю судимостей, виду діяльності, навичок тощо, соціально-демографічними даними, а якщо злочин мав ще й сексуальний підтекст, то особливостями сексуальної сфери) та забезпеченні її розшуку [1, с. 102]. При цьому слід також ураховувати, що психологічний портрет злочинця не обов'язково вказує на конкретну особистість. Він сприяє створенню загального уявлення про тип особистості злочинця, систематизації варіантів про те, як можливо відшукати особу злочинця або виробленню стратегії подальшого розслідування. Окрім цього, у разі встановлення органами досудового розслідування даних про осіб, які відповідають складеному психологічному портрету, то це може допомогти розробити тактику проведення допиту, слідчого експерименту, затримання тощо [2, с. 27-28].

Психопрофілювання злочинців доцільне в таких ситуаціях: 1) злочин учинено, особистість особи, яка його скоїла невідома; 2) злочин учинено, особу підозрюваного встановлено, проте відсутня можливість отримання від нього інформації (його місцезнаходження невідоме, його немає серед живих); 3) злочин скоєно, особу, причетну до його вчинення затримано, проте він не вступає у взаємодію зі слідством, відомості про його особистість обмежені (це ускладнює встановлення мотиву та мети, якою керувався злочинець); 4) злочин учинено, проте жертва невпізнана чи не встановлено місцезнаходження трупа; 5) злочин учинено, однак злочинний умисел не доведено до кінця, потерпіла особа відмовляється від контакту зі слідчим або не може давати показання з об'єктивних причин (поранення, перебування в комі, захворювання тощо) [3, с. 53].

Складення психологічного портрету злочинця можливе не в кожному кримінальному провадженні, тому що це складна діяльність, котра зумовлена потребою реалізації цілої низки заходів. Серед них такі, як:

1) ознайомлення із загальною інформацією про вчинені злочини на території, що перебуває під юрисдикцією відповідного територіального органу поліції;

2) аналіз інформативних матеріалів, а саме: аналіз злочинів за моделлю: жертва – місце – спосіб – сліди; оцінка відомостей про злочини за моделями: дата – місце – спосіб – сліди;

3) оцінка вихідних даних з метою узагальнення відомостей щодо: вікових особливостей злочинця; його місце проживання; соціального статусу; сімейного статусу; динамічних характеристик; обрання знаряддя і засобів учинення злочину; аномальних потреб; емоційних станів; індивідуально-психологічних характеристик; зв'язку із жертвами; сексуальних особливостей учинення злочину; психологічної готовності до вчинення злочину [4; 5; 6].

Таким чином, складення психологічного портрету особи злочинця вимагає вивчення й узагальнення низки відомостей, котрі навіть не завжди відображаються в матеріалах кримінальних проваджень. Через це вважаємо слушними позиції, що «найбільш суттєвою перешкодою у розвитку даного напрямку і широкого застосування психологічного портрета у практиці розкриття злочинів є специфіка об'єкта дослідження, що носить міждисциплінарний характер і має складно опосередковану детермінацію. При цьому основна проблема розробки психологічного портрета невстановленого злочинця в тому, що основне завдання полягає в поєднанні криміналістичних ознак, які є матеріальними (об'єктивними) з психологічними ознаками особи злочинця, що є суб'єктивними та не завжди зовнішньо спостерігаються в елементах злочинної поведінки» [7, с. 85]. Не можна не погодитися, що психологічний портрет (профіль) злочинця і досі залишається для вітчизняної правозастосовної практики недостатньо вивченим методом розкриття і розслідування злочинів через низку недоліків і проблем, котрі виникають на етапі його практичного застосування, що актуалізує потребу вивчення зарубіжного досвіду в аспекті застосування цього методу. За таких умов просте його запозичення можливо буде вивести до більш якісного рівня – розробки власної методики зі складання психологічного портрету невідомого злочинця [8, с. 109].

На нашу думку, одним із апробованих способів удосконалення методики профілювання злочинців, складення та використання психологічних портретів під час розслідування злочинів є застосування комплексного наукового підходу щодо вивчення й узагальнення емпіричного матеріалу. У практичному сенсі такий підхід можливо реалізувати шляхом поєднання можливостей кримінального аналізу та роботи психологів, що спеціалізуються на психології особистості. Саме останні на підставі наявних у них спеціальних знань, ґрунтовного вивчення матеріалів кримінальних проваджень, особистого спілкування з деякими засудженими, зможуть виробити науково обґрунтовані алгоритми побудови психологічних портретів злочинців. Вважаємо, що

це питання є актуальним до поглибленого вивчення і подальшого розроблення, а отже, вимагає докладання зусиль як з боку криміналістів, так і психологів.

Література:

1. Вуйма А. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Харків, 2023. 297 с.

2. Алексеєва Т. В. Психологічний портрет як психолого–криміналістичний метод вивчення особистості злочинця. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2010. № 7. С. 19-29.

3. Лозова С. М. Психолого-криміналістичний портрет невідомого злочинця: проблемні питання складання і використання. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2 (49). С. 51-57.

4. Гончаренко В. Г. Лекції з судової психології, читані в Академії адвокатури України. Київ: Академія адвокатури України, 2008. 280 с.

5. Куп'янський М. Г. Розслідування серійних сексуально-садистських убивств (організаційно-тактичні засади): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 20 с.

6. Січковська І. В. Початковий етап розслідування сексуальних вбивств: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2013. 275 с.

7. Федчак І., Корпан В. Особливості складання психологічного портрета серійного вбивці та розкриття його психологічних особливостей. Інформаційні технології в освіті та практиці : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 17 грудня 2021) / упорядник: Т. В. Магерівська. Львів : ЛьвДУВС, 2021. С. 84-85.

8. Деревянко Н. З. Складання психологічного портрету потерпілого, який відбуває покарання, при розслідуванні фактів нанесення йому тілесних ушкоджень. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики в XXI столітті*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 16-17 жовт. 2020 р.) / Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука. Рівне : Видавн. дім «Гельветика», 2020. Ч. II. С. 107-110.